

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

מלמדים זכות - הזכות לחינוך מדריך למורה

ערך החינוך ככלל, ולימוד התורה בפרט, הם נדבך מרכזי במבנה התרבות היהודית. הציווי לחנך את הבנים הנו ציווי מרכזי במקרא ("ושננתם לבניך"), בהצבת דמותו של התלמיד החכם כאידיאל חינוכי.

הזכות לחינוך לכל ילדה וילד מעוגנת בחוקי המדינה, בעיקר בחוק זכויות התלמיד, שם נאמר כי "כל ילד/ה ונער/ה במדינת ישראל זכאי לחינוך בהתאם להוראות כל דין" (סעיף 3). זכות זו היא אחת מזכויות האדם הבסיסיות, שהרי החינוך הוא הצעד הראשון בדרך לזהות, לעיסוק, לשוויון, לתרבות ולבריאות. ילד/ה שנמנעה ממנו/ה הזכות לחינוך ראוי, נמנע ממנו/ה, למעשה, שוויון הזדמנויות מלא בעתיד.

אף על פי שזכות זו נראית לנו ברורה מאליה, נראה כי ישנן מדינות ומקומות בהן הזכות לחינוך אינה מתקיימת או אינה מתממשת במלואה. ביחידת לימוד זו נברר את המשמעויות הערכיות והמעשיות של הזכות לחינוך מול ביטוייה במציאות חינוך, לאור דילמות המתנגשות עם זכות זו. כמו כן ננסה לבחון על מי מוטלת האחריות למימוש זכות זו: מהי אחריות ההורים ללמידה של ילדיהם, מהי אחריות המורים ליצירת סביבת לימודים, שתאפשר קיום זכות זו לכל, מהי אחריותם של התלמידים ללימודם, וכיצד ניתן לקיים מערכת עם תיאום והסכמות בין הבית לבין בית הספר בנוגע לחינוך ולדרכי למידה.

'מלמדים זכות' – סדרת מערכי שיעור העוסקת בזכויות הילד/ה בזיקה לתרבות היהודית לדורותיה. כל יחידת לימוד ערוכה בצורת גיליון של עיתון, אותו יש להציג בפני התלמידים. בכל גיליון נושא ייחודי. בעמודי העיתון מובאים היבטים שונים של הנושא. למורים קיים 'מדריך למורה' זה הכולל הרחבות, הארות, פירושים והצעות שונות לפעילויות, לדיון ולדרכי לימוד מגוונות.

נושאים לשיעורים אפשריים ע"פ דפי העיתון

- חלק א- הזכות לחינוך
- חלק ב-לכל אדם ישנה?
- חלק ג- במבט היסטורי
- חלק ד- להשקיע ביקר מכל

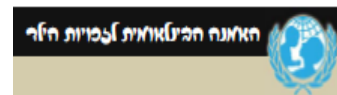
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

כל נושא עומד כמערך שיעור בפני עצמו ומרוכז סביב דף נפרד של העיתון. ניתן לבחור וללמד את הנושאים על פי בחירתכם. על מנת להקל עליכם לתאם בין רצף השיעור למקורות הרלוונטיים בעיתון מובאים המקורות, כפי שעוצבו בעיתון, לצד המדריך למורה.

כותבים: טובה בן ארי - מפקחת על זכויות התלמיד במשרד החינוך, ד"ר רבקה צפיר - מנהלת תוכנית "רוח יהודית", דניאל קנדלר - מנהל תוכן, טליה אפיק - גרוסמן, עתר פולק - גיבל, יוסי מיכל - מנכ"ל ארצי. עיצוב: רותי ענקי. תצלומים: ויקי שיתוף, פיקיוויקי.
כתובת האתר לזכויות התלמיד: www.education.gov.il/zchuyot

מקרא לפינות העיתון:

סעיפים מתוך האמנה הבינלאומית לזכויות הילד

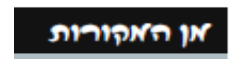

(מתוך האתר לזכויות התלמיד במשרד החינוך)

מקור מרכזי מתוך ארון הספרים היהודי

מובאה מתוך המקורות

דוגמאות מהעולם

ביאור מילים קשות

בפינה זו על התלמיד להביע את דעתו בקשר לדילמה העולה מתוך היחידה.

בפינה זו על התלמיד לענות לשאלה, שנשאלת על ידי תלמיד בן גילו בנושא.

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

חלק א - הזכות לחינוך

קראו עם התלמידים את כותרת העיתון:

בקשו מהילדים להשלים את המשפט הבא:

הזכות לחינוך מתבטאת ב:

בקשו מהתלמידים לשתף את הכיתה בתשובותיהם השונות, ועוררו דיון לאור תשובותיהם. הסתייעו בשאלות הבאות:

- מה, לדעתכם, כוללת הזכות לחינוך? פרטו.
 - מדוע מדינת ישראל התחייבה שכל ילד/ה במדינה יהיה זכאי לחינוך?
 - על מי מוטלת החובה לקיים את הזכות לחינוך?
 - מדוע, לדעתכם, הזכות לחינוך משמעותית? אילו דברים משמעותיים לכם נגזרים ממנה?
 - האם מניעת הזכות לחינוך עשויה לפגוע בזכויות אחרות כגון הזכות לתרבות או לעיסוק? כיצד?
- (כפי שכבר נאמר במבוא - השכלה מהווה כלי למימושן של זכויות אדם רבות נוספות. חינוך הוא צעד ראשון בדרך לזהות, עיסוק, לשוויון, לתרבות ולבריאות. ילד, שנמנעה ממנו הזכות לחינוך ראוי, נמנע ממנו למעשה שוויון הזדמנויות מלא בהווה ובעתיד.)
- נסו לחלק את התשובות השונות על פי קטגוריות או נושאים שונים (לדוגמא מציאות מול חזון, תחומי האחריות, נקודות מבט וכו').
 - לאור תשובותיכם - האם זכות זו מיושמת, לדעתכם, בישראל? הביאו דוגמאות.

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

חידון:

זכותו העקרונית של הילד לחינוך מעוגנת בחוק לימוד חובה. על מנת לאפשר לתלמידים למידה ראשונית עם החוק ערכו לתלמידים את החידון הבא (שאינו קיים בדפי העיתון). על התלמידים להחליט, על פי שיקול דעתם ונסיונם, אילו מההיגדים נכונים, ואלו-אינם נכונים. לאחר שהתלמידים נתנו את תשובותיהם, הקריאו את המידע הקצר בנושא.

הרחבה למורים: חוק חינוך חובה

חוק לימוד חובה התש"ט, 1949, שנחקק בכנסת הראשונה, בספטמבר 1949 היה אחד החוקים הראשונים שנחקקו בישראל, וביטא משאלת לב של דוד בן-גוריון כבר שנים קודם לכן. החוק חוקק במקורו ל-8 שנות לימוד חובה חינוך בלבד בתוספת שנת גן אחת. בשנת 1968, כאשר הוחלט על הנהגת רפורמה במערכת החינוך, והוקמו חטיבות הביניים, הוארכה תקופת לימוד החובה עד סיום כיתה ט', ובשלב מאוחר יותר הוארכה תקופה זו עד לסיום כיתה י'. ביולי 2007 אישרה הכנסת את הארכתה של תקופת לימוד חובה עד לסיום כיתה י"ב. הארכת החוק כלפי מטה לגילאי 3-4 נעשתה ב-1984, אולם יישומה נדחה עד לשנת 2012, בעקבות המלצות ועדת טרכטנברג.

ניתן למצוא באתר זכויות התלמיד את לשון חוק לימוד חובה במלואו:

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Zchuyot/ChukimVeamanot/Chukim/ChokLimud.htm>

זכות הילד לחינוך מעוגנת גם בסעיף 3 של **חוק זכויות התלמיד** (ראו הרחבה להלן בעמוד 17):
כל ילד ונער במדינת ישראל זכאי לחינוך בהתאם להוראות כל דין.

הערה מתודית: מומלץ לערוך חידון זה בצורת תחרות בין קבוצות.

1. **החוק המעגן את הזכות לחינוך חינוך חובה** היה אחד החוקים הראשונים שנחקקו בישראל. **נכון:** חוק לימוד חובה התש"ט, 1949, שנחקק בכנסת הראשונה, בספטמבר 1949 היה משאלת לב של דוד בן-גוריון כבר שנים קודם לכן. החוק נחקק על אף המצב הכלכלי הקשה והלחימה במלחמת העצמאות, שעוד לא לגמרי הסתיימה, בשל החשיבות הרבה שהמדינה ובן-גוריון בראשה ראו בו.

2. **בישראל על פי החוק החינוך הוא חינוך מגיל שלוש.**

נכון: בישראל, על פי חוק לימוד חובה, החינוך הוא חובה וחינוך מגיל שלוש עד סיום כיתה י"ב (נכון ליולי 2007). החוק יושם בפועל רק מגיל חמש, אולם בעקבות המלצות ועדת טרכטנברג החל משנת 2012 החוק מיושם מגיל 3.

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

3. בכל מדינה בה הזכות לחינוך חנים מתקיימת היא מיושמת באותו טווח גילאים: מגיל 5 עד 18.
- לא נכון:** ישנו שוני ביישום הזכות לחינוך, הנובע מגמישות של המושג 'חינוך יסודי'. בארצות מתפתחות רבות החינוך מוגדר כחובה וחנים בכיתות א-ד בלבד. עם זאת, יש מדינות רבות בהן הזכות לחינוך חנים נמשכת אף לאוניברסיטאות. דוגמאות ידועות לכך הן כמה ממדינות האיחוד האירופי, כגרמניה. וכן עומאן ונסיכויות מפרץ עשירות נוספות, הנוהגות להעניק לאזרחיהן חינוך חנים כולל תואר שני.
4. אין אפשרות להורים להשאיר את ילדיהם בבית למטרות לימוד ביתי.
- לא נכון:** הורים, המבקשים לחנך את ילדיהם בחינוך ביתי, מחויבים כיום לקבל אישור ממשרד החינוך ולהציג מדי שנה תכנית לימודים מפורטת, ואת הישגי הילדים. אחת לכמה זמן משרד החינוך שולח עובד פדגוגי לבתים כדי לבדוק, שאכן הילדים לומדים. האישור מתחדש מדי שנה.
5. במסגרות של חינוך מיוחד מוקנית הזכות לחינוך חנים עד לגיל 21, ולא עד גיל 18 כמו בחינוך הרגיל.
- נכון:** בשנת 1988 נחקק חוק החינוך המיוחד שהרחיב את החוק הקיים וקבע, כי תלמידי החינוך המיוחד עד גיל 21 זכאים לחינוך מיוחד חנים.

לאור החידון קראו עם התלמידים את זכות הילד לחינוך (המופיעה בעמ' 1 של העיתון), ועוררו דיון בהיבטים השונים של זכות זו:

האמנה הבינלאומית לזכויות הילד

המדינות החברות מכירות בזכות כל ילד לחינוך, וכדי לתת הזדמנות שווה לכולם הן ידאגו שהחינוך היסודי יהיה חובה, חנים ופתוח לכל, וכי מידע והדרכה חינוכיים ומקצועיים יהיו זמינים לכל.

(סעיף 28)

המדינות החברות יחנכו לפיתוח ולמיצוי האישיות, הכישוריות והיכולת הגופנית של הילד

(סעיף 29)

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

העשרה:

האמנה בדבר זכויות הילד אושרה ע"י מדינת ישראל. האמנה בינלאומית, הקובעת את זכויותיהם האזרחיות, הפוליטיות, הכלכליות והתרבותיות של ילדים ומתבגרים. מרבית חברי האומות המאוחדות אישרו אמנה זו, בין אם בצורה מלאה ובין אם בצורה חלקית. עצרת האו"ם הסכימה לאמץ את האמנה ולצרפה לחוקים הבינלאומיים ב-1989. האמנה פיתחה מנגנון ביקורת, הוועדה לזכויות הילד, שתפקידו לפקח על יישום הוראותיה על ידי המדינות החתומות עליה.

אמנת זכויות הילד / דן גבתון

"אמנת זכויות הילד היא מסמך ייחודי בכך שהיא מציגה את זכויות הילד והילדה כחלק בלתי נפרד מזכויות האדם והמבוגר, וכמסגרת מכלילה, שאינה מסתפקת בהגנה על הילד והילדה, אלא מפרטת היבטים רבים ויוצרת תפיסה מקיפה, הכוללת אמנם יסודות הגנתיים, אך מוסיפה עליהם היבטים תרבותיים ופוליטיים. החידוש באמנה אינו רק בכוללניות שלה, אלא גם בכך שהיא מעמידה מסגרת אוניברסאלית לזכויות ילדים בנפרד ובמובחן מזכויות המבוגרים, ונותנת את דעתה לעולמם ולצורכיהם המיוחדים"¹

עוררו דיון תוך התייחסות לנקודות הבאות:

- מה כוללת ה"זכות לחינוך", על פי האמנה הבינלאומית לזכויות הילד? השוו גם לתשובות שלכם. עיינו באמנת זכויות הילד המלאה בסעיפים: 28-29 באתר זכויות התלמיד :
<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Zchuyot/ChukimVeamanot/amanot/AmnaOom.htm>
- מהן, לדעתכם, המטרות של הזכות לחינוך? פרטו.
(הדגישו כי זכות זו מבטאת גם אינטרס המוגן על ידי האמנה במטרה להביא תועלת עתידית לכל מדינה בפרט ולעולם בכלל, שהרי החינוך היא זכות הבונה תשתית למימוש זכויות אחרות)
- האם, לדעתכם, יש לעגן זכות זו בחוק? נמקו.
- על מי, לדעתכם, מוטלת האחריות למימושן של זכויות אלו?
הערה למורים: באופן ראשוני זכות זו מחייבת את ה'מבוגרים': ההורים, אנשי חינוך, ראשי המדינה, שרי החינוך ועובדי משרד החינוך. רק בחוק זכויות התלמיד בשנת 2000 מציין החוק שהזכות לחינוך היא לכל ילד/ה. בשיעור "מזכות לאחריות" נתמודד עם השאלה, מהי אחריותו של

¹ לאיזה תלמיד דואג החוק? חוק זכויות התלמיד: תרומתו ותפקידו בראי הפסיקה" בתוך: משפט ואדם – משפט ועסקים יד, התשע"א, 2011. עמ' 11.

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

- התלמיד למימוש זכות זו, וכיצד הוא יוכל לקחת חלק פעיל במימוש הזכות והאחריות בלימודיו ובלהיות אחראי גם למימוש הזכות לחינוך בקרב בנות ובני כיתתו בבית ספר ובקהילה.
- באמנה בסעיף 29 כתוב: "חינוך הילד יכוון לפיתוח יחס כבוד להורי הילד, לזהותו התרבותית, ללשונו וכן לערכיה הלאומיים של הארץ בה מתגורר הילד, לארץ מוצאו ולתרבויות שונות מתרבותו הוא..."
 - א. הסעיף מפרט מספר תחומים שיש לפתח על ידי חינוך הילד/ה. חלקו את הסעיף לתחומי השונים, והסבירו את משמעותו של כל אחד מהם.
(הערה למורים: על התלמידים להסביר מהי הכוונה בתחומים המפורטים בסעיף: "יחס של כבוד להורי הילד", "לזהותו התרבותית", "ללשונו וכן לערכיה הלאומיים של הארץ בה מתגורר", "לארץ מוצאו", ו"לתרבויות שונות מתרבותו הוא".
 - ב. מהו המשותף לכלל התחומים שצוינו בסעיף זה?
 - ג. האם הייתם מוסיפים תחומים נוספים? האם הייתם מורידים חלק מהתחומים שהוזכרו?
 - ד. העלו הצעות כיצד יוכל לשמש חינוך הילד להעצמת תחומים אלו?
 - ה. העלו רעיונות כיצד סעיף זה יכול להתממש? (התייחסו בתשובתיכם לנקודות הבאות: מי האחראים למימוש זכות זו? ומהי חובת המדינה במימוש סעיף זה?)
 - "כדי לתת הזדמנות שווה לכולם" – מהי הזדמנות שווה? האם אפשרי להעניק לכולם הזדמנות שווה? נמקו והביאו דוגמאות בתשובתכם.
 - "ידאגו לכך כי מידע והדרכה חינוכיים ומקצועיים יהיו זמינים ונגישים לכל ילד". מי צריך לדאוג לכך? האם הכוונה גם להורים?

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

"ולא הניחו שומר בית המדרש להיכנס" - סיפורו של הלל הזקן

קראו עם התלמידים את סיפורו של הלל הזקן (בעמוד השער).

כתבת אקור

סיכן את חייו כדי ללמוד תורה

אמרו עליו על הלל הזקן שבכל יום ויום היה עושה [=עבודה] ומשתכר בטרפיק [=מרוויח מטבע], חציו היה נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו.

פעם אחת לא מצא [=לא הצליח] להשתכר, ולא הניחו שומר בית המדרש להכנס. עלה ונתלה וישב על פי ארובה כדי שישמע דברי א-להים חיים מפי שמעיה ואבטליון.

אמרו: אותו היום ערב שבת היה, ותקופת טבת היתה, וירד עליו שלג מן השמים. כשעלה עמוד השחר אמר לו שמעיה לאבטליון: אבטליון אחי! בכל יום הבית מאיר, והיום אפל, שמא יום המעונן הוא?

הציצו עיניהן וראו דמות אדם בארובה, עלו ומצאו עליו רום [גובה] שלש אמות שלג. פרקוהו [=הורידו אותו] והרחיצוהו וסיכוהו [=עיסו אותו בשמן], והושיבוהו כנגד המדורה.

אמרו: ראוי זה לחלל עליו את השבת.

תלמוד בבלי מסכת יומא דף לה עמוד ב.

עצרו לאחר המשפט "ולא הניחו שומר בית המדרש להיכנס".

שאלות הבנה:

- ספרו במילים שלכם את הסיפור.
- איזו מציאות מתוארת במדרש זה - מי היה מורשה ללמוד?
- מה עשה הלל בכל יום, על מנת להיכנס וללמוד בבית המדרש? מה דעתכם על כך?
- למה היה חשוב להלל ללמוד מידי יום?
- האם חוק חינוך לכל ילד/ה כפי שקיים היום היה פותר את משאלת הלב של הלל? בססו תשובתכם מתוך הטקסט.
- הלל ואחרים למדו מידי יום כל חייהם, מי עוד מהאנשים בסביבתכם לומד מרבית חייו?
- האם כל אדם שרוצה ללמוד בימינו יכול להיכנס לבית הספר ללמוד?

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

שאלות לדיון:

- מדוע, לדעתכם, היה הלימוד פתוח רק למי שיכל לשלם עבורו? נמקו.
- מה לדעתכם, צריך היה הלל לעשות, כשנאסר עליו להיכנס לבית המדרש? הביאו הצעות שונות.
- לאור תשובתכם - מה דעתכם על רצונו של הלל ללמוד בגיל מבוגר?
- על פי הסיפור, האם יש גיל בו מפסיקים ללמוד? מה דעתכם על כך?

חשיבותו של הסיפור מתבטאת בהצגת דמותו של הלל כבוגר ובעל משפחה, הנאבק על זכותו ללמוד למרות קשיי הפרנסה והקושי לשלב למידה כאיש משפחה וכאדם בוגר. סיפורו מזכיר במעט את סיפורו של רבי עקיבא שהחל ללמוד רק בגיל ארבעים והפך חכם גדול בתורה. לאור תשובותיהם בררו עם התלמידים את הסוגיות הבאות:

- באיזה טווח גילאים, לדעתכם, הזכות לחינוך תקפה? נמקו. האם היא מסתיימת אי פעם?
- מהם היתרונות ומהם החסרונות בלימוד בגיל צעיר, לעומת למידה בגיל מבוגר?

הצעה מתודית: הנחו את התלמידים להמחיש את דרכי הפעולה השונות הניצבות מול הלל, ואת תגובותיהם של השומר, החכמים ואשתו של הלל לסיפור.

המשיכו וקראו עם התלמידים את הסיפור והשוו בין ההצעות שהועלו בכיתה לבין תגובתו של הלל.

שאלו:

- מה בחר הלל לעשות, כשנאסר עליו להיכנס לבית המדרש? מה דעתכם על כך?
- כיצד ניצל הלל? הביאו ציטוט.
- מה אמרו שמעיה ואבטליון על הלל ומדוע? מה דעתכם על אמירה זו?
- מה, לדעתכם, המסר של הסיפור? נמקו.
- שערך מה אירע בסופו של הסיפור:
- ✓ האם נפתח בית המדרש לכל?
- ✓ האם נפתח בית המדרש להלל?
- ✓ האם המצב נותר כשהיה?

שאלה למחשבה:
איזה מחיר הייתם
אתם מוכנים לשלם
עבור הזכות ללימוד?

ניתן לבקש מהתלמידים לענות באמצעות כתיבת סיום חדש לסיפור.

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

סכמו: על ידי החידון התחלנו לברר באופן ראשוני כיצד הזכות לחינוך חנים ממומשת בחוק במדינת ישראל. ראינו כי זכות זו איננה נושא חדש וכי כבר בתקופת בית שני עלה נושא התשלום תמורת לימוד לדיון. כמו כן ראינו כי זהו נושא כלל-עולמי, שמדינות רבות מתחבטות בו. ביחידה הבאה נדון בשאלה האם אכן לכל אדם יש זכות ללמוד כרצונו.

העשרה למורה:

הלל הזקן:

חי ופעל במאה ה-1 לפנה"ס. נשיא הסנהדרין האחרון בתקופת הזוגות, בן זוגו העיקרי של שמאי הזקן ובר-הפלוגתא הקבוע שלו. כינויו "הזקן" ניתן לו לא בשל גילו - אלא בשל חכמתו ומעמדו. הלל נולד בבבל למשפחה נכבדה, ועלה לארץ ישראל בגיל 40. היה מייסדה של שושלת נשיאי הסנהדרין, אשר התקיימה במשך 450 שנה, עד לביטול מוסד הנשיאות.

בתלמוד ובמדרשים מופיעים סיפורים רבים אודות אופיו של הלל כאוהב ורודף שלום, אדם מוסרי וענוותן בהלכותיו ובהנהגותיו. דוגמה מובהקת לכך היא הסיפור על הגר, אשר ביקש להתגייר תוך כדי לימוד כל התורה בעמדו על רגל אחת. לאחר שנדחה על ידי שמאי, בא לפני הלל. הלל גייר אותו ואמר לו: "דעלך סני - לחברך לא תעביד. זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא, זיל גמור". כלומר: מה ששוא עליך - אל תעשה לחברך, זו (תמצית) כל התורה (על רגל אחת) והשאר פירוש הוא, לך ללמוד (תלמוד בבלי שבת לא/א).

בחילוקי הדעות שהיו בין בית הלל לבית שמאי בנושאים הלכתיים - נקבעה ההלכה ברוב המקרים לפי שיטת בית הלל. רבות מן ההלכות והמסורות המיוחסות לו באות לידי ביטוי בדברי תלמידיו וממשיכיו - בית הלל.

שמעיה ואבטליון:

מגדולי החכמים ששימשו כנשיא הסנהדרין ואב בית הדין בתקופת הזוגות, המאה השנייה לפני חורבן בית המקדש השני. בכל הנושאים בהם מוזכרים שמעיה ואבטליון במקורות, הם מסכימים זה עם זה, ותמיד הלכות נמסרו בשם שניהם, מלבד בנושא אחד (נושא הסמיכה). על פי המסופר שניהם היו בנים למשפחות גרים והלל הזקן היה תלמידם המובהק.

במשנה ובתלמוד מצוטטות אמירות ומעשים המראים על היחס המעריך שהיה לחכמי הדור כלפי שמעיה ואבטליון, ומעידים, על כך שתפסו מקום חשוב בציבוריות היהודית של תקופתם. הלל הזקן, תלמידם המובהק, אף מכנה אותם: "גדולי הדור" (תלמוד בבלי, פסחים דף ע' ע"א) ומסופר כי כשתלמידיהם שמעו אותם בבית מדרשם, היו דברי תורתם - "דברי א-להים חיים" (יומא דף ל"ה, ע"ב).

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד
חלק ב – לכל אדם ישנה?

מה דעתכם? סקר רחוב

קראו עם התלמידים את המקרים הבאים (הנמצאים בעיתון תחת הפינה "סקר רחוב", בעמ' 3) ובקשו מהם להכריע לגבי כל מקרה. האם הוא מתאר מצב הוגן/ לא הוגן, תוך כדי נימוק התשובה.

מה דעתכם? סקר רחוב			
לפניכם מספר מקרים. הכריעו לגבי כל מקרה האם הוא מתאר בעיניכם מצב הוגן/ לא הוגן, תוך נימוק התשובה.			
נימוק	כן	לא	תלמיד לא התקבל ל...
			1. בית ספר פרטי מבוקש דורש ציונים גבוהים במבחני הקבלה.
			2. בית הספר של החינוך הקיבוצי מקבל חברי קיבוצים בלבד.
			3. ישיבה דתית ביישוב מעורב של חילונים ודתיים, מאפשרת קבלה רק לתלמידים ממשפחות דתיות.
			4. בית ספר בעיר מעורבת בגליל, מקבל רק תלמידים מבתי יהודים.
			5. בית ספר 'הזדמנות שנייה' מקבל רק מתלמידים שנשרו מכל מערכת לימודים קיימת.
			6. תלמידה נכה נאלצה לעבור לבית ספר אחר, היות ואת בית הספר הקודם לא ניתן היה להנגיש לכיסא גלגלים.

עוררו דיון בין התלמידים, תוך התייחסות לשאלות הבאות:

- אילו שיקולים הניעו אתכם להחליט אם המצב המתואר הוא הוגן או לא הוגן? פרטו.
- האם היתה אחידות דעים בכתה לגבי המקרים הנדונים?
- האם נכון בעיניכם להתנות קבלה לבית ספר? נמקו.

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

”לכל אדם ישנה?”

הארה למורה – רקע וביאור הסיפור:

‘אותו היום’ - באותו היום, שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו והעמידו במקומו את ר’ אלעזר בן עזריה, נעשה שינוי יסודי בגישה הכוללת של בית המדרש: ‘סלקוהו לשומר הפתח וניתנה להם רשות לתלמידים להיכנס – שערי בית המדרש, שקודם היו פתוחים אך ורק עבור תלמידים מסוימים שהוגדרו כשלמים בלימודם ובהתנהגותם (‘תוכם כברים’), נפתחו מעתה לפני כל מי שחפץ היה ללמוד. מסופר, כי שינוי זה של פתיחת השערים, גרם לכך שבבית המדרש התרבו התלמידים עד כדי כך, שהיה צורך בהוספת ספסלים רבים (יש מחלוקת בין חכמים, אחד אמר שנוספו 400 ספסלים ואחד אמר שנוספו 700 ספסלים). משראה רבן גמליאל את הריבוי העצום במספר התלמידים, הצטער על שהגישה הסלקטיבית שהנהיג הוא עצמו בזמן בו כיהן כנשיא, שאמנם שמרה על כך שרק תלמידים ראויים יבואו ללמוד, אך יתכן שמנעה מתלמידים רבים לבוא וללמוד תורה.

קראו עם התלמידים את המקור הבא:

אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. [משום שלפני] היה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כברו [=שאין התנהגותו ומידותיו עולות בקנה אחד עם תדמיתו החיצונית כתלמיד חכם] לא יכנס לבית המדרש.

עצרו ושאלו – מה לדעתכם יקרה ברגע שיסלקו את השומר מבית המדרש? העלו השערות שונות.

כעת המשיכו וקראו את הסיפור:

באותו היום נוספו כמה ספסלים [=ליצירת מקומות לתלמידים]... אחד אמר: נוספו 400 ספסלים, ואחד אמר 700 ספסלים.

כשראה זאת חלשה דעתו של רבן גמליאל, שאמר: שמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל.

(תורגם מארמית, על פי התלמוד הבבלי מסכת ברכות דף כח עמוד א)

שאלות הבנה:

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף ליישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

- מי הורשה ללמוד לפני אותו היום שסולק שומר בית המדרש?
- מדוע לדעתכם סולק השומר? מי הורשה ללמוד מאותו יום?
- מה ניתן ללמוד מכך שעם פתיחת השערים, נוספו לבית המדרש מאות תלמידים חדשים?
- כיצד מגיב ר' גמליאל על פתיחת שערי בית המדרש ומדוע?

שאלות לדיון:

- במה 'סינון' התלמידים' של ר' גמליאל היה שונה מהסינון שהיה נהוג לפי הספור אודות הלל? ('סינון' מוסרי-התנהגותי של רבן גמליאל אל מול סינון ממניעים כלכליים).
- מה דעתכם על פתיחת שערי הלימוד? האם אתם מסכימים עם העיקרון שיש לאפשר לימוד לכל המעוניין?
- האם, לדעתכם, צריכים להיות מדדים לקבלה למוסד לימודי? האם, לדעתכם, אופי והתנהגות צריכים להיות מדד לאפשרות ללמוד? נמקו.

קראו את המקור על בית שמאי ובית הלל הדנים בשאלת תנאי קבלה בחינוך (עמ' 2):
אם לא סיפרתם את סיפורו של הלל (עמ' 1), כדאי לספר אותו כאן כרקע.

שאלו:

- מהם "תנאי הקבלה" על פי בית שמאי ועל פי בית הלל?
- מהי **מטרת** החינוך על פי בית שמאי ועל פי בית הלל?
- עם איזו עמדה אתם מזדהים יותר ומדוע?
- האם יש קשר, לדעתכם, בין סיפורו של הלל לבין דעתו בעניין תנאי קבלה? פרטו.

סיכום ביניים:

ממקורות אלו עולה, כי בתקופת חז"ל התעורר דיון סביב שאלת תנאי קבלה של תלמידים לבית המדרש. בעוד שבסיפורו של הלל פגשנו גישה לפיה הכניסה לבית המדרש היתה כרוכה בתשלום, הרי בבית מדרשו של רבן גמליאל הונהג סינון לפי קריטריונים מוסריים-התנהגותיים. כך גם בבית מדרשו של שמאי. לעומת גישות אלו פגשנו את הגישות של הלל ור' אלעזר שגרסו, כי יש לקבל כל אדם ללימודים ללא תנאי מראש.

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

איסור אפליית תלמידים

הסבירו לתלמידים אודות איסור אפליית תלמידים במערכת החינוך, ואודות הזכות לשוויון הזדמנויות בחינוך:

מתוך חוזר מנכ"ל תשע"ב:

יובהר כי חל איסור מוחלט על אפליית תלמידים בקבלה לבתי הספר, והדברים האמורים להלן חלים על כלל בתי הספר בפיקוח משרד החינוך, על רשתות החינוך, על הבעלויות ועל הרשויות המקומיות.

2. איסור אפליה במוסדות חינוך

חוק זכויות התלמיד בנוסחו כיום מעגן בתוכו קשת רחבה של סוגי הזכויות שכל תלמיד זכאי להן, ובין היתר מוגדרת גם זכותם של כל תלמיד וכל הורה לתלמיד ליחס שוויוני ובלתי מפלה כלפי התלמיד מצד המוסד החינוכי שהוא לומד בו.

סעיף 5 לחוק זכויות התלמיד, תשס"א-2000, קובע כדלקמן:

5. איסור הפליה

(א) רשות חינוך מקומית, מוסד חינוך או אדם הפועל מטעמם לא יפלו תלמיד מטעמים עדתיים, מטעמים של ארץ מוצא, מטעמים של רקע חברתי-כלכלי, מטעמים של נטיה מינית או זהות מגדרית או מטעמים של השקפה פוליטית, בין של הילד ובין של הוריו, בכל אחד מאלה:

1. רישום תלמיד, קבלתו או הרחקתו ממוסד חינוך;
 2. קביעת תכניות לימודים ומסלולי קידום נפרדים באותו מוסד חינוך;
 3. קיום כיתות נפרדות באותו מוסד חינוך;
 4. זכויות וחובות תלמידים, לרבות כללי המשמעת והפעלתם.
- (ב) העובר על הוראות סעיף זה, דינו מאסר שנה או קנס...

3. קבלת תלמידים לבתי הספר

3.4 אין להתנות קבלה לבית ספר על סמך קריטריונים שאינם ענייניים או שאינם רלוונטיים ללימודים במוסד החינוכי, ובמיוחד לא על סמך קריטריונים שיש בהם משום אפליה או מראית עין של אפליה.

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

מתוך אמנת זכויות הילד (סעיף 2)

המדינות החברות יכבדו ויבטיחו את הזכויות המפורטות באמנה זו לכל ילד שבתחום שיפוטן, ללא הפליה משום סוג שהוא, ללא קשר עם גזע, צבע, מין, שפה, דת, השקפה פוליטית או אחרת, מוצא לאומי, אתני, או חברתי, רכוש, נכות, לידה או מעמד אחר, בין אם של הילד ובין אם של הוריו או אפוטרופסו החוקי...

מתוך אמנת זכויות הילד (סעיף 28)

המדינות החברות מכירות בזכות כל ילד לחינוך, וכדי לתת הזדמנות שווה לכולם הן ידאגו שהחינוך היסודי יהיה חובה, חנם ופתוח ל**כל**.

שאלו:

- אילו אתגרים ניצבים לעיני מערכת הלימוד, לאור האיסור על אפליית תלמידים? (חובה להכיל תלמידים שונים, להתאים להם אופני למידה מגוונים זה מזה. מחד גיסא על המערכת להתייחס אליהם באופן שווה ומאידך גיסא עליה לאפשר להם להגיע להתפתחות אישית, על פי כישוריהם הייחודיים).

משימה:

- א. חזרו לסקר הרחוב ובדקו באילו מקרים הייתה עבירה על איסור אפליית תלמידים או פגיעה בזכות הילד לשוויון הזדמנויות.
- ב. בקשו מהתלמידים להציע פתרונות במקרים בהם נפגעה זכותו של הילד לקבל הזדמנות שווה.

סיכום

זכותו של כל ילד לקבל חינוך נראית בעינינו כזכות בסיסית ומובנת מאליה. עם זאת, ביחידה זו נוכחנו לדעת, כי לא כך היה תמיד – כבר בתקופת חז"ל התעוררה מחלוקת סביב שאלת העמדת תנאי סף ראשוניים, כגון תכונות אופי או השכלה ראשונית, לכניסה לבית המדרש. נוכחנו לדעת, כי בסופו של דבר התקבל העיקרון לפיו על בית המדרש להיות פתוח בפני כולם. תולדה של עקרון חשוב זה מצאנו בחוק זכויות התלמיד, האוסר על אפליית תלמידים כדי לממש את זכות הילדים להזדמנות שווה בחינוך. עם זאת, בשיעור זה לא בחנו את השאלה מהי אחריותו של **התלמיד** ביישום עקרון זה, וכיצד עליו לפעול במקרה של עוול או אפליה, שנעשה לו עצמו או לחברו ללימודים. דיון בנושא זה, ובשאלה במה כוחם ומחויבותם של התלמידים תוכלו למצוא בשיעור: "להשקיע ביקר מכל" – בפינת "שאל את עצמך", בעמ' 4 (ראו בהמשך המדריך למורה).

חלק ג- במבט היסטורי

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

"שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה" – תקנת בן גמלא

קראו עם התלמידים את המקור הבא ("כתבת מקור" - עמ' 3), המתאר כיצד על ידי תקנת ר' יהושע בן גמלא התפתחה מערכת לימוד ממוסדת המאפשרת לכל אחד לרכוש השכלה:

העשרה:

ר' יהושע בן גמלא - כהן גדול בבית המקדש השני, שש שנים לפני החורבן. יהושע בן גמלא נזכר לטובה על ידי חכמים, בזכות תקנתו החשובה בענייני חינוך, בעקבותיה הושיבו מלמדי תינוקות בכל מדינה ובכל עיר והכניסו את הילדים ללימוד בהיותם בגיל 6-7. בזכות תקנה זו נחשב רבי יהושע למייסד בתי הספר בתקופת חז"ל.

ביאור (לא מופיע בדפי העיתון)

ברם - אבל.

מי שיש לו אב היה מעלו ומלמדו... - ילדים שהיו להם אבות לקחו את בניהם לירושלים, כדי שיוכלו ללמוד תורה, אך את היתומים לא היה מי שיעלה לירושלים.

שיהו מושיבין בכל פלך ופלך - כיוון שמלמדי התינוקות ישבו רק בירושלים, קבעו כי בכל מחוז יהיה מלמד תינוקות, כדי שליתומים תהיה נגישות רבה יותר למלמדי התינוקות.

ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז - נפתחו כיתות לימוד בכל מחוז, והצטמצם המרחק הפיזי בין הבית לבין בית הספר, כדי להקל את הנגישות אליו. מצב זה חייב מאמץ רב מצד התלמיד כגון הליכה יומית רחוקה, או אולי מגורים זמניים מחוץ לבית. מי יכול לעמוד במאמץ כזה? רק נער "כבן ט"ז כבן י"ז", בן 16-17.

ומי שהיה רבו כועס עליו - מבעיט בו ויצא - עד מהרה גילו שלא נכון להתחיל לחנך בגיל 16. על אף שראינו אצל הלל הזקן דוגמא אחרת, מדובר ב'יוצא מן הכלל'. לרוב, להתחיל ללמוד בגיל 16 זה מאוחר מדי, ונערים שלא זכו לחינוך של תורה כשהיו קטנים, היו חסרי ידע מוצק באישיותם, ועלולים היו לבעוט בכל מה שביקשו מחנכיהם להקנות להם.

שאלות הבנה (היעזרו בביאור):

- מי אחראי ללימוד הבנים, על פי מקור זה? איזו בעיה נוצרה עקב כך?
- התקנה כוללת שלושה שלבים. תארו כל שלב וענו - מדוע היה צורך בשלושה שלבים שונים?
- "מי שהיה רבו כועס עליו – מבעיט בו ויצא": על מי מדובר? מי בועט במה ומדוע?

שאלות לדיון:

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

- מה, לדעתכם, הפריע לרבי יהושע בן גמלא במציאות בגינה תיקן את התקנה? פרטו.
- מי לדעתכם צריך להיות אחראי למימוש הזכות לחינוך – ההורה או המורה? אולי שניהם? נמקו תשובתכם.
- מאיזה גיל, על פי המקור, אמור הילד ללמוד ומדוע?
- במה דומה ובמה שונה המציאות שלפני תקנת בן גמלא מהמציאות שלאחריה?
- במה דומה ובמה שונה המציאות שאחרי תקנת בן גמלא למציאות חיינו כיום?
- האם מיסוד מוסדות החינוך הוא שינוי חיובי או שלילי בעיניכם? נמקו מדוע.

סיכום:

מציאות בה מי שיש לו אב מלמדו תורה – כלומר מצב שבו התורה עוברת בלמידה אישית מאב לבן, "ולמדתם אותם\אתם את בניכם" – מוצגת כמצב האידיאלי מבחינה חינוכית, שכן היא מקיימת את החובה "ושניננתם לבניך" כפשוטם של דברים, אולם מתוך חוסר אפשרות ליישם עקרון זה במציאות מסוימת וכמענה לבעיה, מספר המקור על מעבר הדרגתי לחינוך בבתי ספר. רבי יהושע בן גמלא מזהה שלימוד התורה אינו נגיש לכל שכבות החברה וחושש, שחוסר הנגישות יביא לכך, שתישכח תורה מישראל, ובעקבות כך מקים כיתות לימוד בכל עיר ועיר, בהן מתחילים ללמוד ילדים כבני 6-7 בהוראת מלמד ומורה.

תקנתו של ר' יהושע בן גמלא מביאה לשינוי בכמה תחומים:

- **פריסת בתי הספר ומיקומם** - בתחילה היה בית ספר מרכזי בירושלים, ובשלב שלאחר מכן הקימו בית ספר בכל אזור. תקנת ר' יהושע בן גמלא הביאה להקמתם של בתי ספר בכל עיר ועיר שמנגישה את האפשרות ללמוד לכל ילד, החל מגיל 6.
- **הרחבת מעגל הלומדים** - לפני תקנת ר' יהושע, רק מי שיש לו אב יכול היה ללמוד; לאחר התקנה, כל אחד יכול היה להגיע ללמוד.
- **בניית מערך פיקוח מקצועי** - מלמדי התינוקות היו תחת פיקוח ציבורי ולא יכלו להוציא תלמידים מן המערכת כרצונם.
- **גיל התלמידים** – כאמור, לפני התקנה התחילו ללמוד במערכת הציבורית מגיל 16-17 לאחר התקנה התחילו ללמוד בגילאי 6-7.

"בכל עיר שיהו מלמדי תינוקות"

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

שאלו: אילו הייתם נדרשים כעת לתכנן ולהקים עיר, מה חיוני, לדעתכם, שיהיה בה?

אפשרות מתודית: תנו לתלמידים לבחור חמש אפשרויות, מתוך הרשימה הבאה:

בית חולים	גני ילדים	משרדי עירייה	בריכה
בית ספר	מרכז מסחרי	משטרה	אחר: _____
בית משפט	בית תמחוי /	מכבי אש	
בית כלא	מרכז סיוע לעניים	סופר	
פארק ציבורי	גני שעשועים	בנק	
מתנ"ס	בית כנסת	דואר	

בקשו מהתלמידים לנמק את בחירתם ודונו בהבדלים בין התשובות. בדקו כמה מתוך התלמידים בחרו **בבית הספר** כצורך חיוני ובסיסי שיש להקים בכל עיר.

קראו את המקור הבא המופיע בעיתון בעמוד 3:

רן הפרשן

אומן - בעלי מקצוע שונים: נגר, חייט, נפח וכד.
לבלר - פקד העוסק בעבודות רישום שונות.
טבח - שוחט.
מלמד התינוקות - מורה שתפקידו ללמד את הילדים תורה.

אן האקורות

//

כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו
אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה:
בית דין מכין ועונשין, וקופה של צדקה
[...], ובית הכנסת, ובית המרחץ, ובית
הכסא, רופא ואומן ולבלר וטבח
ומלמד תינוקות.

//

תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף י"ז, עמ' ב'

שאלו:

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

- אילו צרכים מספק כל אחד מבעלי התפקידים המופיעים ברשימה בתלמוד?
- נסו לחלק את בעלי התפקידים על פי קטגוריות שונות (חלקו בין צרכים גופניים, כדוגמת בית מרחץ, בית כסא וטבח, לבין צרכים חברתיים כגון: בית דין, קופה של צדקה, בית כנסת ומלמד תינוקות).
- האם, לדעתכם, ישנם במקור זה מוסדות החשובים מאחרים? אם כן - פרטו.
- מדוע, לדעתכם, התפקיד 'מלמד תינוקות' חותם את רשימת בעלי התפקידים? איזו משמעות יכולה להיות לכך?
- מהי, לדעתכם, המשמעות העומדת מאחורי האיסור על תלמיד חכם לדור בעיר שאין בה מלמד תינוקות? נמקו.

סיכום

במציאות חיינו נראית חובת חינוך ולימודים במסגרת בית ספרית כה ברורה מאלה, עד כי לעיתים התלמידים מבקשים שמסגרת זו לא תהייה כה מחייבת, ומבטאים רצון להכיר מסגרות חלופיות.

לאור עיון במקור התלמודי ראינו, כי עד לתקנת ר' יהושע בן גמלא לא התקיימה מציאות מחייבת, שהעניקה אפשרות לימוד לכל ילד, ומי שנעדר אמצעים או דמות אב שתלמדו, נותר חסר השכלה. הקמת בתי ספר העניקה לכל ילד הזדמנות לרכישת השכלה וחינוך, ללא קשר למצבו החברתי, הכלכלי או המשפחתי. במקורות שקראנו נוכחנו בכך שערך לימוד התורה בפרט והחינוך ככלל עומד בראש סדר העדיפויות במסורת היהודית. בחנו, לאור זאת, את היתרונות שמספקים מוסדות החינוך גם בימינו.

ניתן להיעזר ביחידה זו, ובשאלות העולות בעקבותיה, על מנת לבחון דרכים שיסייעו לתלמידים לחוות את בית הספר כבית חינוך - מקום בו מוענקת ומוערכת זכותם לחינוך.

אפשרות א':

הסבירו לתלמידים אודות עיקרי חוק חינוך חובה:

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף ליישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

העשרה למורה: חוק לימוד חובה ו"חוק חינוך חובה חינוך" נחקקו בראשית ימי המדינה כחובה להורים לשלוח את ילדיהם למערכת החינוך. בשנת תש"ט-1949 קובע חוק לימוד חובה שעל כל ילד בישראל להיות במסגרת חינוך, החל מגיל 5 ועד גיל 18, ומטיל חובה על הורי הילד לרשמו למוסד החינוכי ולדאוג להופעתו הסדירה של הילד ללימודים עד לסיום גיל חינוך חובה. החוק אף קובע כי הלימוד במוסדות חינוך חובה יהיה חינוך עד לסיום כיתה י"ב..

משמעותו המעשית של החוק היא שכל הילדים בגילאי גן חובה, חינוך יסודי, חטיבות ביניים ועד כיתה י"ב חייבים ללמוד במוסד חינוכי. לשם כך החוק קובע שהוריו של כל תלמיד אחראים לשלוח את ילדיהם שבגיל המתאים ללמוד במסגרות חינוך מתאימות. עוד קובע החוק כי אם הילד לא ילמד במוסד כזה, דינם של הוריו (כל אחד בנפרד) מאסר או קנס.

במועד בו נחקק החוק, נקבעה תקופת לימוד חובה כלימוד בכיתות א-ח (בית ספר יסודי). בשנת 1968 כאשר הוחלט על הנהגת רפורמה במערכת החינוך, והוקמו חטיבות הביניים, הוארכה תקופת לימוד החובה עד סיום כיתה ט'. בשלב מאוחר יותר הוארכה תקופה זו עד לסיום כיתה י' ובשנת 2007 אישרה הכנסת את הארכתה של תקופת לימוד חובה עד לסיום כיתה י"ב. חוק זה מיושם באופן הדרגתי וכרגע הוא מופעל רק בחלק מבתי הספר בארץ. בשנת 2008 הורחב החוק לכלול ילדים כבר מגילאי 3-4, והוא ייושם בשנת הלימודים תשע"ג. בשנת 1988 נחקק חוק החינוך המיוחד שהרחיב את החוק הקיים וקבע כי תלמידי החינוך המיוחד עד גיל 21 זכאים לחינוך מיוחד חינוך.

רק בשנת 2000 קובע חוק זכויות התלמיד את חובת החינוך לילד עצמו, כמי שלוקח אחריות כאזרח צעיר יחד עם הוריו.

שאלו:

- אילו שינויים עבר חוק לימוד חובה, ביחס לגילאים עליהם הוחל החוק? מדוע, לדעתכם, שונה החוק?
- כיום הורחב החוק עד לגיל 18. מדוע לדעתכם נקבע דווקא גיל זה? האם הייתם מרחיבים אותו עוד (התייחסו בתשובותיכם גם לסיפורו של הלל)?
- מהם ההבדלים בין החינוך הרגיל ובין החינוך המיוחד, ביחס לגיל בו החילו את החוק? מה, לדעתכם, פשר השינוי?

בקשו מהתלמידים להשוות בין עיקרי החוק לבין התקנות שנלמדו במקורות בשיעור. בחנו את נקודות הדמיון ואת נקודות השוני ביו השניים וחו דעתכם על מקור הפערים.

העשרה למורה:

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

זכויות התלמיד

בחוק זכויות התלמיד עוגנו לראשונה זכויות תלמידים בחקיקה ראשית. זכויות הילד עד גיל 18, ו/או זכויות התלמיד דומות באופיין לזכויות המבוגרים. ההבדל הנו בהיקף הזכויות המוענקות, ובתנאים המיוחדים שמתחייבים מהיותו של בעל הזכות עדיין ילד. חוק זכויות התלמיד מקדם את מצב ההגנה על האינטרסים של התלמידים למעמד של זכות עצמאית של התלמיד. כך, נקבע בחוק, **כי לכל תלמיד יש הזכות לקבל חינוך**. ... עוד קובע החוק, כי לכל תלמיד הזכות לייצוג ראוי ולהליך הוגן בעת שמתקבלת החלטה על הרחקה. זכות זו כוללת הן שימוע והן אפשרות ערעור בפני מנהל/ת המחוז. כמו כן זכות זו כוללת איסור על ענישה משפילה או ענישה גופנית. זכויות נוספות, שכולל חוק זכויות התלמיד: איסור מוחלט על אפליה בקבלה וברישום לבית הספר, זכות להבחן בבחינות בגרות, זכות להתאגד במועצת תלמידים, זכות לפרטיות ולחיסיון מידע, וההגנה מפני ענישה בשל מחדל של הורי התלמיד, כך, שלא ניתן לענוש תלמיד בגין אי-תשלום עבור שירותים שמספק בית הספר.

שאלו:

- מהן נקודות הדמיון ומהן נקודות השוני בין חוק לימוד חובה לחוק זכויות התלמיד?
- במה מתבטאת הזכות לחינוך, על פי מקור זה?
- האם הזכות לחינוך מתקיימת גם בעת הרחקה מבית הספר? נמקו.
- החוק מחייב את הרשות המקומית לאתר מוסד לימודי חליפי בעת הרחקה לצמיתות. מדוע דורש ומחייב החוק לימוד לכל ילד עד לגיל 18 ?
- מדוע לדעתכם חלה חובת ההכלה לכל התלמידים במערכת החינוך במסגרות השונות?

אפשרות ב': מסביב לעולם

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

אף על פי שהזכות לחינוך נראית ברורה מאליה, במציאות חיינו היא אינה מתקיימת במלואה במקומות רבים בעולם. המדינות, החתומות על אמנת זכויות הילד, התחייבו בפני האו"ם לקיים את האמנה בהתאמה לתרבותן. הציגו לתלמידים את המצב באפגניסטן כפי שהוא משתקף בכותרת שהובאה בשער העיתון, לפיו כמחצית מהילדים אינם זוכים להגיע לבתי הספר וללמוד.

שאלו:

- מה, לדעתכם, מעכב את קיומה של הזכות לחינוך במדינות כגון אפגניסטן? נמקו.
- נסו להציע פתרונות, על מנת לסייע ביישום זכות זו, באותן מדינות.

משימת סיכום:

א. בקשו מהתלמידים להביא לשיעור הבא כתבה (מהעיתונות או האינטרנט) או סיפור הממחישים את יישומה או אי יישומה של הזכות לחינוך. הנחו אותם לחשוב על דרכים להתמודד עם הקושי המתואר בכתבה.

ב. בקשו מהתלמידים לנסח מכתב הממוען אל נציג במדינה, באו"ם ו/או ליו"ר הועדה לזכויות הילד/ה באו"ם, ובו ינסחו בקשה לדאוג לקידום מערכות חינוך לילדים שאין בארצם חינוך חינם לכל.

חלק ד – להשקיע ביקר מכל

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד
להשקיע ביקר מכל – עיון בכרזה

הראו לתלמידים את הכרזה הבאה המופיעה בעיתון בעמוד 4 :

(הכרזה עוצבה ע"י חן עובדיה, וזכתה במקום שלישי בתחרות כרזות של משרד החינוך)

שאלו:

- מי מופיע על השטר של 200 ₪? מדוע, לדעתכם, נבחרה דווקא דמות זו?
(שאלו את התלמידים : באיזו דמות הייתם אתם בוחרים? מדוע, לדעתכם, נבחרה דמותו של שר החינוך הראשון?)
- נסו לפענח מה נכתב על שטר זה?
- מהו המסר של הכרזה? נמקו.
- למי לדעתכם מופנית הכרזה? (האם לראשי המדינה? האם לשר החינוך או למשרד החינוך? האם להורים? האם לתלמידים?)
- "להשקיע ביקר מכל" - כיצד יכולה להתבטא השקעה זו?

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

הקריאו את הקטע הבא מאת זלמן שז"ר, שר החינוך הראשון, שדבריו מובאים על גבי השטר של 200 נח :

והלא ענין לנו עם האומה העברית, האומה שידעה את החוק של "ושננתם לבניך" עוד מראשית עלייתה על הבמה ההיסטורית. ואומה זו הן ידעה גם בשנות האפלה שלה לשמור על נכס זה של לימוד חובה לכל ילדיה, ועוד בימי רבי שמעון בן שטח, בשעת התכנסותה מן הגולה חזרה לארץ ישראל, ידעה להושיב מלמדי תינוקות בכל עיר ובכל כפר, בכל גליל ובכל מדינה, וקבעה שכל עיר שאין בה מלמד תינוקות אין דינה כדין עיר. ואף בחשכת פזוריה ובכל קהילותיה, ידעה להטיל על כל קהילה להכניס לקרבה מלמדי תינוקות על חשבון כל יושביה. עשיר ורש, בין עקר ובין מרובה ילדים, רווק ולא רווק – כולם יחד צריכים לשאת בעול לימוד תורה.

(הטקסט לקוח מדברי זלמן שז"ר בכנסת ב-13 ביולי, 1949, לאחר קבלת חוק חינוך חובה.)

שאלו:

- מהו הקשר, לפי זלמן שזר, בין חינוך חובה חינוך לבין המסורת היהודית?
- אילו מקורות מצוטטים בקטע זה? (זלמן שז"ר מצטט את הפסוק מתוך פרשת שמע: "ושננתם לבניך" (דברים ו, ז), וכן מתאר את תקנת ר' יהושע בן גמלא -ראו דף 3) הדגישו את נקודות הדמיון והשוני בין ערך לימוד התורה במסורת היהודית לבין ערך החינוך בימינו.
- מי, על פי זלמן שזר, אחראי למימוש ערך הלימוד? מה דעתכם על כך?

לדברי זלמן שז"ר, שר החינוך הראשון במדינת ישראל, ערך החינוך מוטבע במסורת האומה היהודית, למן ראשיתה, החל בציווי "ושננתם לבניך", המצוי בפרשות שמע, עבור בתקנת ר' יהושע בן גמלא, שמיסד לראשונה את לימוד התורה במסדות חינוך ובכך העניק זכות זו לכל ילד וילד, וכלה במסורת שמעלה על נס את ערך הלימוד ומטילה חובה על כלל יושבי הקהילה לשאת בעול זה. הקהילה היהודית ראתה תמיד בלימוד התורה ערך עליון ואף התגייסה ונשאה יחד בעול הכספי על מנת ליישם ערך זה. כעת זלמן שז"ר קורא להמשיך במגמה זו ולדאוג, שכלל האזרחים במדינת ישראל, בראש ובראשונה הילדים, יזכו אף הם למימוש זכותם לחינוך.

מה אני מוכן להשקיע? מזכות התלמיד לאחריות

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

אגף ליישומי חוק ומדיניות

הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

עד כה בחנו את חשיבות הזכות לחינוך, ואת אחריותם של ה'מבוגרים', הורים, אנשי חינוך, מוסדות המדינה, לממש זכות זו. בחלק זה נבקש לברר איזו אחריות מוכן **התלמיד** לקחת על עצמו על מנת ליישם את זכותו לחינוך. מטרת פעילות זו היא להעביר את התלמידים מעמדה פסיבית לעמדה אקטיבית, תוך בחינת מקומם, אחריותם וחשיבותם ביישום הזכות לחינוך.

בקשו מהתלמידים לענות על פינת 'שאל את עצמך' המופיעה בעמוד 4:

סמנו לצד כל משפט עד כמה הוא נכון לגביכם, מ-1 עד 5 והוסיפו נימוק.

שאל את עצמך			
סמנו לצד כל משפט עד כמה הוא נכון לגביכם, מ-1 עד 5 והוסיפו נימוק.			
נמקו והרחיבו:	עד כמה אני מסכים עם האמירה 1 - כלל לא מסכים 5 - מסכים מאוד	עד כמה אני סועל על מנת לממש את האמירה 1 - לא סועל כלל 5 - סועל רבות	
	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	האווירה בבית הספר חשובה לי
	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	אני אסירי שאלתי ילדים בלתי צעקניים בבית הספר
	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	אני אסירי שאני אסירי שאני אסירי
	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	הזכות הכי חשובה היא הזכות ללמוד עם הילדים
	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	אני אסירי שיהיה לי זמן להפסקות
	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	כשאני אסירי בבית הספר אני אסירי שאתה אסירי
	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	יש לי כוח לשנות דברים שאינם אסירי אסירי בבית הספר
	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	אני אסירי אסירי אסירי אסירי
	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	אני אסירי שכל הכיתה אסירי אסירי
	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5	הקול שלי חשוב לילדים צריך להיות מיוצג בבית הספר

השוו בין תשובות התלמידים השונות.

עוררו דיון, בעקבות התשובות, לגבי חלקו של התלמיד במימוש הזכות לחינוך והיעזרו בשאלות הבאות:

- אילו סוגי אחריות נגזרים מזכותם של הילדים לחינוך? פרטו.
- האם חיוני, לדעתכם, שהתלמידים יקבלו על עצמם אחריות למימוש הזכות לחינוך? נמקו.
- כיצד, לדעתכם, יכולים התלמידים להיות שותפים במימושה של הזכות לחינוך? פרטו והביאו דוגמאות.

סיכום

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף ליישומי חוק ומדיניות
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

הקריאה "להשקיע" בזכות לחינוך מופנית אמנם בראש ובראשונה אל ה'מבוגרים' שבכל חברה, אך ללא שיתופם של התלמידים באחריות למימוש זכות זו היא לא תוכל להתקיים לאורך זמן. לתלמידים **חובה** גדולה מעין כמוה לדאוג, שזכות זו תישמר בין כותלי בית הספר מדי יום ביומו: בין אם בהתנהלותם האישית: הגעה לשיעורים, מעורבות ולמידה אקטיבית, שתוביל להצלחתם בלימודים, ובין אם ברמה החברתית: סיוע ביצירת סביבת לימודים נאותה, מעורבות פעילה וצודקת והשמעת קולם של תלמידים אחרים בבית הספר, הפנמה של הנלמד.